

Παιχνίδι και διαπολιτισμικότητα

Παναγιωτίδου Μερσίνα, Εξειδικευμένη Εκπαιδευτικός σε θέματα Ελληνικής Παιδείας στο εξωτερικό, Αποσπασμένη στις εκπαιδευτικές μονάδες της Γαλλίας

Η σημερινή εισήγηση απορρέει από τη διαπίστωση της αναγκαιότητας για περισσότερη πρακτική, μετά και από ερωτήσεις που μου έγιναν κατά τη διάρκεια του 2ου Συνεδρίου. Έτσι, σήμερα θα γίνω περισσότερο «πρακτική» επιθυμώντας να βοηθήσω μ' αυτό τον τρόπο εκείνους που προετοιμάζονται να διδάξουν την ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα.

Στόχος: Να μπορέσουμε να κάνουμε τα παιδιά να μιλήσουν ελληνικά μέσω του παιχνιδιού, να αποκαλύψουν το δυναμισμό τους και τη μοναδικότητά τους, ώστε να γίνουν ικανοί να αναπτύξουν τα θετικά ατομικά χαρακτηριστικά τους.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ/ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ - ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν καταρτισθεί στην παιδαγωγική της μάθησης γλωσσών. Πρόκειται για μια ατομική προσέγγιση και συνεπώς απαιτείται ικανότητα ατομικής διάγνωσης από τον εκπαιδευτικό, ένας διανοητικός εξοπλισμός και μια διαφοροποιη-μένη/προσωπική μεθοδολογία. Συνοδεύει την προσπάθεια του κάθε μαθητή κατά τη διαδικασία της μάθησης, δίνει στο μαθητή αυτό που έχει ανάγκη τη στιγμή που το έχει ανάγκη. Νοιάζεται γι' αυτόν. Αυτό είναι εξάλλου υπευθυνότητα: νοιάζομαι πρώτα τον άλλον. Μία αναγκαιότητα στη μάθηση που πρέπει να συνειδητοποιήσει ο εκπαιδευτικός είναι να καταφέρει να οδηγήσει το μαθητή να έρθει αντιμέτωπος με τη δική του υπευθυνότητα. Ο ρόλος του όμως δεν είναι μόνο εκπαιδευτικού /παιδαγωγού. Είναι πολύ περισσότερο ρόλος εμπνευστή και αυτό είναι εμφανές, όταν χρησιμοποιεί το παιχνίδι ή παιγνιώδεις δραστηριότητες ως μέσο μάθησης.

Όλοι σχεδόν οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται μόνοι και ανίσχυροι να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των τάξεων μικτής δυναμικότητας. Είναι αναγκασμένοι εκ των πραγμάτων να ερευνούν, να πειραματίζονται για να βρουν τρόπους - λύσεις με τις οποίες θα κάνουν τις τάξεις τους λειτουργικές. Έτσι όμως παράγουμε παιδεία. Το βιβλίο - τυφλοσύρτης δεν ενδείκνυται πια. Αυτό είναι η καλύτερη εξέλιξη για όλους. Έχουμε ανάγκη από πολλά βιβλία, για να επιλέγουμε την κατάλληλη άσκηση-δραστηριότητα για τη συγκεκριμένη στιγμή και περίπτωση μαθητή - ομάδας, για να διαμορφωθεί ο προσωπικός τρόπος προσέγγισης και αντιμετώπισης των διδακτικών προβλημάτων.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να πει: «Έλα να ψάξουμε μαζί» και ο μαθητής να μάθει ότι μπορεί να ψάξει τη γνώση και ότι δεν είναι κάτι που απλά την κατέχει ο δάσκαλος. Ο μαθητής μπορεί να πει: «Δεν καταλαβαίνω», και ο εκπαιδευτικός να νιώσει άσχημα. Δεν έχει όμως παρά να συνεχίσει το διάλογο, για να ενσωματώσει το μαθητή στην τάξη. Όταν όμως ο μαθητής ρωτήσει το δάσκαλο: «Πώς λέγεται αυτό στα ελληνικά;», έχει κερδίσει το 80% της μάθησης.

Κάθε φορά ξεκινάμε μ' αυτό που κάνουν τα ίδια τα παιδιά, κάτι το συγκεκριμένο και γενικότερα μ' αυτό που τα ενδιαφέρει. Για παράδειγμα, η χειροτεχνική δραστηριότητα είναι πολύ καλός τρόπος, για να δουλέψει κανείς τη γλώσσα, επειδή είναι ζωντανός τρόπος. Τα παιδιά κατασκευάζουν μια μαριονέτα και μετά ανά δύο μπορούν να περάσουν στο διάλογο. Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι να κάνει κανείς το μαθητή να μιλήσει. Πρέπει να του δώσει αυτή τη δυνατότητα. Τα παιδιά αγαπούν το διάλογο.

Είναι πολύ σημαντικό να φτάσουμε έως το συναίσθημα, όταν διδάσκουμε μια γλώσσα. Όχι όμως πάντα. Όταν για παράδειγμα έχουμε ένα μαθητή ντροπαλό, μπλοκαρισμένο, έχουμε δυσκολίες να συνεχίσουμε. Δεν ενδείκνυται να τον σπρώχνουμε, γιατί υπάρχει σίγουρα κάποιος λόγος που τον εμποδίζει. Όσο πιο πολύ τον πλησιάσουμε τόσο μεγαλώνει το ρίσκο να κλειστεί ακόμα περισσότερο στον εαυτό του. Γι' αυτό είναι καλύτερα να βρούμε έναν ενδιάμεσο τρόπο. Είναι καλύτερα να προσπαθήσουμε να τον βάλουμε στο παιχνίδι, για να αρχίσει να μιλήσει. Μ' αυτά τα παιδιά είμαστε τρυφεροί όπως και με τα μωρά. Ξεκινάμε με παιγνιώδεις γλωσσικές δραστηριότητες, για να ενσωματώσουν το ρυθμό της γλώσσας, την αναπνοή της γλώσσας. Για να τα κάνουμε να βγάλουν έναν ήχο, ξεκινάμε από τη χαλάρωση, ο ήχος μας οδηγεί στη συλλαβή και αυτή με τη σειρά της στη λέξη και η λέξη στο διάλογο με τη μαριονέτα ή σ' ένα πιο καθορισμένο διάλογο.

Για παράδειγμα, μπορούμε να κάνουμε ότι κολυμπάμε και ανοιγοκλείνοντας τα χείλη μας σαν ψαράκια να βγάλουμε έναν ήχο που σιγά σιγά το μετατρέπουμε σε ήχο ελληνικού γράμματος και στη συνέχεια τον βάζουμε σε υπαρκτή ελληνική λέξη, η οποία, όταν επαναλαμβάνεται σε διαφορετικούς ρυθμούς, καταλήγει σε παιχνιδιοτρόγουδο. Έτσι δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να μαθαίνει, να επαναλαμβάνει, να παίζει, αλλά και η δυνατότητα στο επίπεδο της σύλληψης της γλώσσας.

Ένα άλλο παράδειγμα καθοδήγησης του μαθητή από τη σιωπή στο λόγο είναι να καθίσει κάτω στο πάτωμα και να προσπαθήσει να ακούσει τη σιωπή. Μετά σαν δέντρο που μεγαλώνει πατώντας καλά στις ρίζες/πόδια του φτάνει στους ήχους. Πετά σαν πουλί, γρατζουνά όπως η γάτα, φυσά ένα πούπουλο, φυσά για να σβήσει ένα κερί κ.λπ. Σε άλλες περιπτώσεις μπορούμε να ξεκινήσουμε και ανάποδα: από το διάλογο στη χαλάρωση, από το λόγο στη σιωπή (ακοή). Η πιο χαλαρωτική άσκηση που οδηγεί στην ολοκληρωτική ακοή είναι να ακούει κανείς ξαπλωμένος. Μπορεί να αξιοποιηθεί, αν για παράδειγμα η τάξη είναι πολύ ταραγμένη και δεν υποφέρεται ο θόρυβος και συνεπώς δεν ακούει κανείς τίποτε. Αν όμως κρατήσει πολύ ώρα η χαλαρωτική άσκηση, ο μαθητής δύσκολα επαναποκτά ενέργεια για δράση. Μπορούμε για πρακτικούς λόγους να χρησιμοποιήσουμε ανάλογα μουσικά κομμάτια ή και ρυθμικούς θορύβους που μπορούμε να κάνουμε με το ίδιο μας το σώμα. Πιστεύω ότι αυτή η προσέγγιση δεν αφήνει να εμφανιστεί το πρόβλημα της απειθαρχίας στην τάξη που ξεκινά από το μειωμένο ενδιαφέρον του μαθητή και συνεπώς δεν έχουμε το φαινόμενο της απώλειας μαθητή, όπως πολύ σωστά έχουν παρατηρήσει την ύπαρξη αυτού του φαινομένου και ο κος Γεωργιάννης και η κα Βασιλοπούλου στο 2^ο συνέδριο εδώ στην Πάτρα.

Τα παιδιά νιώθουν την ανάγκη να μιλήσουν και μιλούν για να μιλούν, ακόμα κι αν δεν ξέρουν τίποτε ή δεν ξέρουν καλά να το πουν. Γιατί για το παιδί είναι σημαντικό το μήνυμα. Η επικοινωνία. Δεν το ενδιαφέρει αν το λέει καλά ή όχι. Αν το παιδί δεν τολμά να μιλήσει, δεν το διορθώνουμε εκείνη τη στιγμή, αλλά μια άλλη στιγμή σ' ένα παιχνίδι διόρθωσης, για να μιλήσουμε τα τέλεια ελληνικά. Έτσι κάνει εξάλλου και η μητέρα, όταν μιλά με το μωρό της. Δεν το διορθώνει, όταν εκείνο προσπαθεί να γίνει κατανοητό, αλλά του δίνει αυτό που ζητά λέγοντάς το σωστά και γεμάτο τρυφερότητα. Είναι επίσης ενδιαφέρον να παρατηρούμε τα παιδιά, όταν αλληλοδιορθώνονται. Είναι όμως και σημαντικό να τους δώσουμε τον απαραίτητο χρόνο για την εμπέδωση.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΑΙΧΝΙΔΙΩΝ

Κάθε στιγμή ο εκπαιδευτικός φαντάζεται με ποιο τρόπο θα δώσει τη γνώση. Η μάθηση της γλώσσας αγγίζει τα πάντα γι' αυτό και εργάζεται με όλες τις αισθήσεις. Έτσι ποικίλλουν οι δραστηριότητες: από τον ήχο στη λέξη, στο διάλογο, στα παιχνίδια ρόλων, μνήμης, ερωτήσεις-απαντήσεις, τραγούδια, παιχνιδιοτρόγουδα, λαχνίσματα, χοροί κ.λπ. Στα πλαίσια όμως της υπευθυνότητας, η οποία ορίζεται όπως είπαμε απλά ως η έγνοια πρώτα του άλλου, ο εκπαιδευτικός οφείλει να γνωρίσει τη γνώση που κουβαλάει ο μαθητής του και συνεπώς στοιχεία του πολιτισμού του. Έτσι, έρχεται πιο κοντά στο μαθητή και κάνοντας μαζί του κάποιες αντιστοιχίες, π.χ. παιχνιδιών ανάμεσα στο ελληνικό παραδοσιακό παιχνίδι και της χώρας υποδοχής, δεν του διδάσκει κάτι το εντελώς άγνωστο κι ας μην μιλάει ελληνικά. (Το ίδιο γίνεται εξάλλου κι όταν διδάσκουμε τα γράμματα και οτιδήποτε άλλο. Είναι κέρδος γλωσσολογικού χρόνου η διαπίστωση της γνώσης του μαθητή που έχει αποκτήσει από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής). Παίζει ως εκπαιδευτικός/παιδαγωγός διαρκώς ανάμεσα στο γνωστό και στο άγνωστο κι έτσι δημιουργεί και διατηρεί το κίνητρο του μαθητή για μάθηση. Οι αντιστοιχίες που μπόρεσα να κάνω σε παραδοσιακά παιχνίδια για μικρά και μεγαλύτερα παιδιά με τη βοήθεια μαθητών είναι τα παρακάτω, όσον αφορά τη Γαλλία:

Ελληνικά	Γαλλικά
1) Ο λύκος	1) Le loup
2) Το μαντηλάκι πέρασε ή αλάτι ψιλό	2) Le facteur n' est pas passe
3) Τυφλόμυγα	3) Colin-maillard
4) Βαρελάκια	4) Saute-mouton
5) Τα αγάλματα	5) Les statues (un, deux, trois soleil)
6) Σχοινάκι	6) La corde à sauter
7) Κρυφό	7) Cache-cache
8) Περνά περνά η μέλισσα	8) La petite hirondelle
9) Τα μήλα	9) La balle au prisonnier
10) Η μικρή Ελένη	10) Le petit lapin
11) Κουτσό	11) La marelle
12) Κυνηγητό	12) Le chat
13) Γκαζές	13) Les billes
14) Η γάτα και το ποντίκι	14) Le chat et la souris
15) Πετραδάκια (αστράγαλοι)	15) Les osselets

Πίσω από το παραδοσιακό παιχνίδι κρύβεται ένας ολόκληρος πολιτισμός. Παίζοντας το παιχνίδι ο λύκος στα γαλλικά και στα ελληνικά ανακαλύπτουμε ότι ο Γάλλος λύκος θα φορέσει παπιγιόν, μπότες και θα πάρει το όπλο για να κυνηγήσει, ενώ ο Έλληνας λύκος θα βάλει παπούτσια, αφού δε βρέχει πολύ στην Ελλάδα και θα πάρει μαστούνη ή μαγκούρα, ό,τι δηλαδή έχει ή βρει μπροστά του για να κυνηγήσει. Είναι λογικό, αφού δεν είναι ακόμα οργανωμένος και δεν κατασκευάζει μέσα τεχνολογικού πολιτισμού. Διαπιστώνουμε όμως παράλληλα ότι ο άνθρωπος - είτε Έλληνας είτε Γάλλος - διαθέτει την ίδια φαντασία, έχει τους ίδιους φόβους που προβάλλονται στην προκειμένη περίπτωση πάνω στο ίδιο ζώο, τον κακό το λύκο. Ένα άλλο παράδειγμα που καταδεικνύει την κοινή μητρική φαντασία είναι το βρεφικό τραγουδάκι στα ελληνικά: «κούπεπε - κούπεπε, ο μπαμπάς του έρχεται, να του φέρει κάτι τι, λουκουμάκια στο χαρτί» και στα γαλλικά: «ainsi font font font, les petites marionnettes, ainsi font font font, trois petits tours et puis s' en vont». Η μητέρα - είτε Ελληνίδα είτε Γαλλίδα - κουνά τα δυο της χέρια ταυτόχρονα και κυκλικά, μία φορά προς τα μέσα και μία προς τα έξω, όπως ακριβώς κάνει και το παιδί της. Ξεκινάει από αυτό που ξέρει να κάνει εκείνο. Βέβαια τα λόγια δείχνουν τη φτώχεια της ελληνικής οικογένειας από τη μια μεριά σε σύγκριση με τη γαλλική, αφού οι γαλλίδες μητέρες φαντάζονται μαριονέτες να έχουν στα χέρια τους και παράλληλα φαίνεται το παραδοσιακό ελληνικό οικογενειακό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο η μητέρα περιμένει στο σπίτι μαζί με τα παιδιά το σύζυγο/πατέρα κουβαλητή.

Παίζοντας φτάνουμε και στο τραγούδι, κι εκεί ανακαλύπτουμε τα κομμάτια που έχουν την ίδια μουσική ή και τα ίδια λόγια μεταφρασμένα. Όπως για παράδειγμα με τη μουσική του γαλλικού τραγουδιού «Frege Jacques» και παραλλαγή στα λόγια, τραγουδάμε τα λόγια του ελληνικού τραγουδιού «Την καμπάνα του χωριού μας, την ακούτε παιδιά, τι γλυκά σημαίνει τι γλυκά σημαίνει, ντιν νταν ντον». Οι ανακαλύψεις και οι εκπλήξεις δε σταματούν και κάνουν τη μάθηση πιο ενδιαφέρουσα. Για παράδειγμα, στο τραγούδι «Ένα ελάφι μια φορά στο παράθυρο μπροστά γεια σου φίλε, γεια», το οποίο τόσο στα λόγια όσο και στη μουσική είναι ίδιο με το αντίστοιχο γαλλικό «Dans sa maison, un grand cerf, regardait par la fenetre,Lapin, lapin, entre et viens, me serrer la main», διαπιστώνουμε, από τις μιμητικές κινήσεις που συνοδεύουν τα λόγια, ότι η γλώσσα του σώματος δεν είναι η ίδια στα ελληνικά και γαλλικά. Ο Γάλλος λαγός και το ελάφι θα χαιρετηθούν, όπως φαίνεται και από τα λόγια στο τέλος του τραγουδιού, κάνοντας χειραψία, ενώ η ελληνική μετάφραση προτίμησε το «γεια σου φίλε, γεια» σύμφωνα με το οποίο κουνάμε το χέρι από ψηλά δείχνοντας την παλάμη.

Στο ελληνικό παιχνιδιότραγούδο «Γύρω-γύρω εκκλησίτσα, ο Χριστός κ' η Παναγίτσα, η πορτούλα, ντιν νταν η καμπανούλα» έχουμε τις ίδιες κινήσεις (γλώσσα σώματος), τον ίδιο ρυθμό με το αντίστοιχο γαλλικό «je fais le tour de ma maison, je ferme les fenetres, la porte a cle», αλλά όχι το ίδιο περιεχόμενο.

Σ' όλη την πιο πάνω προσπάθεια μαθησιακής διαδικασίας αλλά και κατανόησης του άλλου, τόσο ο εκπαιδευτικός όσο και ο μαθητής δεν μπορεί παρά να βγουν κερδισμένοι και οι δυο,

επειδή θα συνειδητοποιήσουν παράλληλα την ετερότητα και θα αγαπήσουν την ταυτότητά τους μέσα στη ρευστότητά της, η οποία θα ξεπεράσει τα όρια της διοικητικής (αστυνομικής) ταυτότητας, γιατί «Το γίνεσθαι είναι ρευστό όπως η ψυχική πραγματικότητα». Η μάθηση μιας γλώσσας διαπιστώνουμε ότι είναι μια ευκαιρία αναμόρφωσης και ανακάλυψης εκ νέου. Είναι ένας άλλος τρόπος ομιλίας αλλά και στάσης ζωής. Είναι ένα άνοιγμα σε άλλες αναφορές, ικανότητες αλλά και σχέσεις με τον «άλλον».

Τέλος, το παιχνίδι ικανοποιεί ως μέσο διδασκαλίας, επειδή ενσωματώνει στην ομάδα τόσο τον ντροπαλό παιδί όσο και τον απείθαρχο μαθητή, επειδή τον ένα τον ξεδιπλώνει και τον άλλον τον εκτονώνει. Στο παιχνίδι του «κερδισμένου-κερδισμένου» όλοι αποχωρούν ικανοποιημένοι, γιατί ο καθένας έχει ανακαλύψει τα όριά του και έχει γευθεί την αναγνώριση. Μέσα από αυτό το παιχνίδι θα γίνει πραγματικότητα η επιθυμία όλων των συνέδρων που συχνά μιλούν για «σεβασμό στην ετερότητα, ...διαφορετικότητα, ...μοναδικότητα, ...ιδιαιτερότητα, ...αλληλοεκτίμηση, ...αμοιβαία εμπιστοσύνη, ...ισοτιμία, ...αμοιβαία αναγνώριση, ...ίσες ευκαιρίες, ...αλληλοκατανόηση, ...αλληλοαποδοχή, ...ισονομία, ...πνεύμα συναντίληψης, ...αλληλεξάρτησης ...» (2^ο Συνέδριο, Πάτρα).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γεωργογιάννης, Π., Βασιλοπούλου, Π. (2000), «Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε παλιννοστούντες μαθητές από τις Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης με βάση τη διδακτική σειρά “Πες το Ελληνικά”», στο: Γεωργογιάννης Π., *Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση*, Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου, Πάτρα, 25-27 Ιουνίου 1999, τόμ. Ι, ΚΕ.Δ.ΕΚ., Πανεπιστήμιο Πατρών, σ. 382.
2. Κούκη, Ε. (1998), «Φρανσουάζ Ντολτό: ηθική υποκειμένου», στο: «Πρακτική του ψυχαναλυτή. Ηθική της ψυχανάλυσης», *Εκ των υστέρων*, τ. 2, Εξάντας, σ. 186.